

Марунич Ігор Іванович,
головний спеціаліст управління
міжнародної комунікації Головного
слідчого управління Національної
поліції України, професор кафедри
мовної підготовки навчально-наукового
інституту права і психології НАВС,
кандидат філологічних наук, доцент

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Юридична термінологія відіграє ключову роль у формуванні правової системи та забезпеченні ефективної комунікації між різними учасниками правовідносин. Як окрема галузь мовознавства, вона є продуктом багатовікового розвитку права та мови, відображаючи правову культуру, традиції та специфіку правової системи держави. Проте сучасна юридична термінологія в Україні стикається з численними викликами, що вимагають уваги з боку як правознавців, так і філологів.

Однією з основних проблем є багатозначність термінів. Полісемантичність юридичних понять, коли одне слово або вираз має кілька значень, ускладнює процес їхнього правозастосування. Наприклад, слово «закон» у різних контекстах може означати як нормативно-правовий акт, так і принцип права чи природний закон. Це створює ризик неоднозначного тлумачення. Іншою значною проблемою є вплив іноземних правових систем, зокрема англо-американської та радянської. Внаслідок цього юридична мова України зазнала надмірного калькування іноземних термінів, що не завжди узгоджуються з національними мовними та правовими традиціями. Наприклад, поняття «комплаєнс» досі не має усталеного еквіваленту, хоча активно використовується у сфері корпоративного права. Аналогічно, термін «due diligence», який у міжнародному праві означає комплексну перевірку, нерідко перекладається без урахування його ширшого контексту, що призводить до неточностей у правозастосуванні.

Архаїчність і формалізм юридичної мови також залишаються актуальними викликами. Багато термінів, успадкованих із радянського права або староукраїнських правових текстів, втратили актуальність і не відповідають сучасним реаліям. Наприклад, такі вислови, як «злочин проти

основ держави» або «торгівля людьми», потребують оновлення для врахування сучасної термінології прав людини. Крім того, надмірно формалізовані фрази ускладнюють розуміння нормативно-правових актів не лише пересічними громадянами, але й професіоналами.

У зв'язку з інтеграцією України у міжнародний правовий простір значна кількість термінів запозичується з англійської мови (напр., *due diligence*, *compliance*). Однак, переклад таких термінів часто супроводжується відсутністю усталених відповідників або неточностями, що спричиняє плутанину. Юридична термінологія часто запозичує поняття з іноземних правових систем, що нерідко призводить до неправильного калькування. Наприклад, англійський термін «*due diligence*» перекладається як «належна обачність», але в українському праві цей термін не завжди коректно застосовується, оскільки його концепт виходить за межі прямого перекладу. Така термінологічна невизначеність впливає на точність правозастосування.

Юридична мова успадкувала багато архаїчних формулювань із дореволюційного та радянського законодавства. Наприклад, термінологія на зразок «злочин проти основ держави» або «торгівля людьми» потребує модернізації, щоб відповідати сучасним уявленням про права людини та гуманізацію права. Крім того, формалізм у викладі норм часто створює надмірну складність для сприйняття текстів не підготовленою аудиторією.

Часто одне й те саме поняття в різних правових актах визначається по-різному. Наприклад, у Кримінальному кодексі України термін «потерпілий» має одну дефініцію, а в цивільному законодавстві використовується близьке, але не ідентичне поняття. Така непослідовність підриває системність права та створює потенціал для правових колізій.

В Україні досі немає єдиного словника або бази даних юридичних термінів, офіційно затверджених на державному рівні. Відсутність стандартизації термінології ускладнює роботу юристів, перекладачів правових текстів і науковців, які змушені використовувати різні джерела, що можуть суперечити одне одному. Міжнародні договори та правові акти часто перекладаються українською мовою з порушенням семантичної точності. Наприклад, термін «*rule of law*» перекладається як «верховенство права», хоча в його оригінальному змісті закладено ширший концепт, що включає процедури, прозорість і підзвітність держави перед громадянами.

Зазначені проблеми не лише ускладнюють правозастосування, але й створюють ризики для реалізації принципів правової визначеності, прозорості й справедливості. Непослідовність у термінології може спричинити помилки у судових рішеннях, викривлення змісту міжнародних зобов'язань і зниження довіри до правової системи загалом. Реформування юридичної термінології потребує системного підходу, що базується на міждисциплінарному співробітництві фахівців у галузі права, лінгвістики та інформаційних технологій.

Основними стратегічними напрямками вирішення термінологічних проблем є такі: розробка та впровадження уніфікованих стандартів юридичних термінів на державному рівні є першочерговим завданням. Створення офіційного словника юридичних термінів, який би враховував національні правові традиції та сучасні потреби правової системи, забезпечить системність у використанні термінів. До цієї роботи необхідно залучати експертів із правознавства, філології та термінознавства для досягнення балансу між юридичною точністю й мовною зрозумілістю. Необхідно здійснити перегляд чинного законодавства з метою усунення термінологічних суперечностей і дублювань. Гармонізація юридичної термінології у правових актах має базуватися на принципі системності, що забезпечить узгодженість понять у різних галузях права. Важливо запровадити обов'язкову науково-термінологічну експертизу всіх нових законопроектів і нормативно-правових актів. Ця експертиза повинна забезпечити точність визначень, уникнення полісемії та відповідність термінів міжнародним стандартам. Інформаційні технології можуть сприяти автоматизації процесів уніфікації термінології. Створення електронних баз даних юридичних термінів, що міститимуть дефініції, контексти використання та переклади іноземними мовами, дозволить полегшити доступ до стандартизованих термінів для юристів, перекладачів і науковців. Необхідно враховувати міжнародні стандарти й практики уніфікації юридичної термінології, особливо з огляду на європейський правовий контекст. Переклади міжнародних правових актів мають виконуватися з використанням лексичних засобів, які точно передають семантичний зміст оригіналу. Підготовка фахівців у сфері юридичної термінології має стати частиною освітніх програм для юристів і перекладачів. Вивчення принципів формування термінології, її функціонування в правових текстах та впливу на правозастосування сприятиме підвищенню

якості юридичної освіти. Для підвищення рівня правової культури суспільства важливо популяризувати юридичну термінологію через публікації, доступні для широкого загалу, і пояснення складних правових понять у простій та зрозумілій формі.

Реформування української юридичної термінології може бути значно ефективнішим за умови врахування міжнародного досвіду. Правові системи різних країн демонструють успішні приклади стандартизації, адаптації термінів до сучасних умов і забезпечення правової визначеності. Наприклад, правова система Сполучених Штатів базується на загальному праві (*common law*), що передбачає формування значної частини юридичної термінології через судову практику. У США термінологія характеризується високою функціональністю та орієнтованістю на потреби правозастосування. Для забезпечення точності використання термінів активно застосовуються правові глосарії, що створюються професійними асоціаціями, такими як Американська асоціація юристів (*American Bar Association*). Використання електронних баз даних, таких як *Westlaw* і *LexisNexis*, полегшує доступ до стандартизованої термінології та юридичних джерел. Україна може перейняти досвід впровадження таких платформ для забезпечення швидкого доступу до уніфікованих термінів і правових актів.

Юридична термінологія у Великій Британії також формується в межах загального права. Особливої уваги заслуговує практика розробки офіційних коментарів до законодавчих актів, що містять докладні пояснення юридичних термінів і принципів їх використання. Наприклад, тлумачення законів у спеціальних довідниках, таких як *Halsbury's Laws of England*, сприяє зменшенню ризиків неоднозначного розуміння термінів.

Також слід звернути увагу, що юридична термінологія Франції, яка є частиною романо-германської правової системи, базується на принципах чіткої кодифікації. Важливим аспектом є використання Академії Франції для контролю за чистотою мови, що впливає на стандартизацію юридичних термінів. Французька правова система характеризується прагненням до гармонізації з європейським правом, що створює приклад для адаптації української термінології до міжнародних стандартів. Використання механізмів гармонізації в рамках Європейського Союзу, таких як узгодження дефініцій у директивах і

регламентах, може бути інтегроване в українську правову практику.

Досвід Польщі як держави, що пройшла через процес інтеграції до Європейського Союзу, є особливо цінним для України. Польська правова термінологія була піддана суттєвому перегляду для відповідності європейським стандартам, зокрема в контексті перекладу європейського законодавства на національну мову. Польща активно використовує співпрацю між мовознавцями та правознавцями для створення офіційних юридичних глосаріїв, що дозволяє уникати термінологічної плутанини. Сучасним правникам нашої держави, слід звернути увагу на польський досвід у створенні спеціалізованих освітніх програм для юристів і перекладачів, орієнтованих на правову термінологію, та розробку багатомовних баз даних.

Отже, запозичення міжнародного досвіду модернізації юридичної термінології сприятиме інтеграції України у світовий правовий простір. Використання електронних баз даних, гармонізація з європейським правом і підготовка спеціалістів у сфері правової термінології є ключовими кроками для досягнення цієї мети, а також реалізація зазначених стратегій сприятиме підвищенню правової визначеності, прозорості законодавства та ефективності правозастосування. Уніфікована й стандартизована термінологія стане важливим чинником інтеграції України у світовий правовий простір і забезпечення конкурентоспроможності національної правової системи. Українська юридична термінологія повинна стати інструментом, що забезпечить прозорість, зрозумілість і ефективність правової системи в сучасних глобалізованих умовах.

Артикуца Наталія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВНИЧОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Знання основ правничої лінгвістики – необхідна складова фахової підготовки правників і важлива передумова набуття ними широкого спектру практичних навичок роботи з офіційними документами різних стилів і жанрів: укладання, редагування, переклад, експертна оцінка тексту, кваліфіковане розв’язання проблем мовно-термінологічного характеру тощо. Ці знання потрібні в усіх сферах сучасної юриспруденції: від законотворчості до різних напрямів правозастосовної та